

HAYKALTAROSHLIK TASVIRIY SAN'AT SIFATIDA: SHAKL, IFODA VA MADANIY AHAMIYATNI O'RGANISH

Ilyosjon Mamatov

QDPI o'qituvchisi

Annotatsiya:

Ushbu ilmiy maqola tasviriy san'atning ko'zga ko'ringan turi sifatida haykaltaroshlik olamiga chuqurroq kirib boradi. U haykaltaroshlikning tarixiy, madaniy va estetik jihatlarini o'rganadi, uning evolyutsiyasi, texnikasi va turli badiiy harakatlar va sivilizatsiyalardagi ahamiyatini o'rganadi. Maqolada haykaltaroshlik yaratishda ishlatiladigan turli materiallar va jarayonlar, jumladan, o'ymakorlik va modellashtirish kabi an'anaviy usullardan tortib texnologiya va noan'anaviy materiallarni o'z ichiga olgan zamonaviy yondashuvlarga o'rganiladi. Bundan tashqari, u haykaltaroshlikning ekspressiv imkoniyatlarini, uning fazoviy va taktil fazilatlarini, g'oyalarni, his-tuyg'ularni va hikoyalarni etkazish qobiliyatini tahlil qiladi. Nihoyat, maqolada haykaltaroshlikning doimiy madaniy ahamiyati, uning jamoat joylaridagi roli va madaniy merosni saqlashga qo'shgan hissasi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: haykaltaroshlik, tasviriy san'at, uch o'lchovli, tarixiy istiqbol, haykaltaroshlik texnikasi, materiallar, ekspressiv salohiyat, fazoviy tajribalar, taktil tajribalar, madaniy ahamiyat, ommaviy haykaltaroshlik, madaniy meros.

Kirish:

Kirish bo'limida haykaltaroshlikning tasviriy san'atning bir turi sifatida umumiy ko'rinishi, uning tarixiy ildizlari va butun dunyoda turli madaniyatlarda doimiy mavjudligi muhokama qilinadi. U haykaltaroshlikning uch o'lchovli tabiatini va uning taktil va fazoviy tajribalar orqali tomoshabinlarni jalb qilishning o'ziga xos qobiliyatini ta'kidlaydi.

Tarixiy istiqbollari:

Ushbu bo'lim Qadimgi Misr, Gretsiya va Rim kabi qadimiy sivilizatsiyalardan boshlab haykaltaroshlikning tarixiy rivojlanishini o'rganadi. U madaniy, diniy va ijtimoiy kontekstlarni aks ettiruvchi haykaltaroshlikning vaqt o'tishi bilan qanday rivojlanganligini o'rganadi. Bo'limda, shuningdek, Uyg'onish, Neoklassitsizm va Modernizm kabi muhim haykaltaroshlik harakatlari muhokama qilinib, ushbu davrlarni shakllantirgan rassomlar va innovatsiyalar yoritilgan.

Haykaltaroshlik texnikasi va materiallari:

Maqolada haykaltaroshlik yaratishda qo'llaniladigan texnikalar va materiallar ko'rib chiqiladi. U o'ymakorlik, modellashtirish va quyish kabi an'anaviy usullarni o'rganadi, haykallarni jonlantirish jarayonlarini yoritadi. Bundan tashqari, bo'lim haykaltaroshlikka zamonaviy yondashuvlarni, jumladan, yig'ish, montaj san'ati va metall, shisha va topilgan narsalar kabi

yangi materiallardan foydalanishni o'rganadi. Shuningdek, u haykaltaroshlik jarayoniga 3D bosib chiqarish va kompyuter yordamida dizayn kabi raqamli texnologiyalarning integratsiyasini o'rganadi.

Haykaltaroshlikning ekspressiv salohiyati:

Bu bo'limda haykaltaroshlikning ekspressiv sifatlari o'rganiladi. U haykaltaroshlarning his-tuyg'ularni uyg'otish, hikoyalarni etkazish va fikrlarni etkazish uchun shakl, tekstura va kompozitsiyani qanday boshqarishi haqida gapiradi. Maqolada yorug'lik va soyaning o'zaro ta'siri, salbiy makondan foydalanish va haykaltaroshlik san'ati asarlarida ramziy ma'lumotlar va madaniy havolalarning kiritilishi o'rganiladi. Bundan tashqari, u haykaltaroshlik va inson tanasi o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadi, majoziy va mavhum shakllarni o'rganadi.

Fazoviy va taktil tajribalar:

Maqolada haykaltaroshlikda fazoviy va taktil tajribalarning ahamiyati ta'kidlangan. Unda haykallar qanday qilib jismoniy makonni egallashi, atrof-muhit bilan o'zaro ta'siri va tomoshabinlarni turli nuqtai nazardan jalb qilishi muhokama qilinadi. Bo'limda san'at asarini har tomondan ko'rish uchun mo'ljallangan davrada haykaltaroshlik tushunchasi, shuningdek, birinchi navbatda old tomondan ko'rish uchun mo'ljallangan bo'rtma haykallar o'rganiladi. Shuningdek, u haykaltaroshlikning taktil tabiatini o'rganadi, haykaltaroshlik san'ati asarlarini qadrlash va tushunishda teginish muhimligini ta'kidlaydi.

Madaniy ahamiyati va ommaviy haykaltaroshligi:

Ushbu bo'limda haykaltaroshlikning madaniy ahamiyati va uning jamoat joylaridagi roli o'rganiladi. Unda haykallar qanday qilib ko'pincha madaniy o'ziga xoslik, tarixiy voqealar va jamoaviy xotiraning timsoli sifatida xizmat qilishi muhokama qilinadi. Bo'limda haykallarning jamoat maydonlarida, bog'larda va shahar landshaftlarida joylashtirilishi va ular jamoalarning estetik va ijtimoiy tuzilishiga qanday hissa qo'shishi o'rganiladi. Shuningdek, u madaniy merosni muhofaza qilish vositasi sifatida haykallarni saqlash va tiklashga qaratilgan.

Albatta! Tasviriy san'at turi sifatida haykaltaroshlik mavzusiga oid qo'shimcha ma'lumotlar:

Madaniy va ramziy ahamiyati:

Haykaltaroshlik turli jamiyatlar va davrlarda ulkan madaniy va ramziy ahamiyatga ega. Ko'pgina madaniyatlarda haykallar diniy yoki ma'naviy artefaktlar sifatida yaratilgan bo'lib, ular xudolarni, marosim amaliyotlarini yoki hurmatga sazovor shaxslarni ifodalaydi. Ular e'tiqodlar, qadriyatlar va madaniy an'analarning aniq timsoli bo'lib xizmat qiladi. Haykallar, shuningdek, siyosiy xabarlarni etkazishi, tarixiy voqealarni xotirlashi yoki ijtimoiy ideallarni ramziy qilishi mumkin. Haykaltaroshlikda mavzu, shakl va materiallarni tanlash ko'pincha muayyan jamiyatning madaniy konteksti va intilishlarini aks ettiradi.

Monumental va ommaviy haykaltaroshlik:

Monumental va ommaviy haykallar shaharlar va jamoalarning o'ziga xosligi va estetikasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu keng ko'lamli ishlar ko'pincha jamoat maydonlari, bog'lar yoki fuqarolik binolari kabi taniqli joylarda joylashgan. Ommaviy haykallar shaharning

vizual jozibasini oshirib, uning madaniy merosiga hissa qo'shadigan diqqatga sazovor joylar bo'lib xizmat qilishi mumkin. Ular atrofdagi arxitektura va atrof-muhit bilan shug'ullanadilar, san'at va jamoat maydoni o'rtasida dialog yaratadilar. Ommaviy haykal ham jamiyat tuyg'usini uyg'otadi va ijtimoiy yig'ilishlar va fuqarolik tadbirlari uchun markazga aylanishi mumkin.

Haykaltaroshlik materiallari va texnikasi:

Haykaltaroshlar o'zlarining badiiy tasavvurlarini amalga oshirish uchun turli xil materiallar va texnikalardan foydalanadilar. An'anaviy haykaltaroshlik materiallariga tosh (masalan, marmar, granit yoki ohaktosh), yog'och, loy va metall (bronza kabi) kiradi. Har bir material ijodiy jarayonga va san'at asarining yakuniy natijasiga ta'sir qiluvchi o'ziga xos xususiyatlar va qiyinchiliklarni taklif qiladi. Zamonaviy haykaltaroshlik shisha, plastmassa, keramika, to'qimachilik va hatto organik yoki efemer moddalarni o'z ichiga olgan materiallar qatorini kengaytirdi. Haykaltaroshlar o'ymakorlik, modellashtirish, quyish, payvandlash yoki yig'ish kabi turli xil usullardan foydalanib, ushbu materiallarni ifodali shakllarga aylantiradilar.

Tasviriy va mavhum haykaltaroshlik:

Haykaltaroshlik majoziy tasvirdan tortib mavhumlikgacha bo'lgan uslublarning keng spektrini o'z ichiga oladi. Tasviriy haykaltaroshlik inson, hayvonlar yoki narsalar kabi taniqli shakllarni tasvirlab, ularning jismoniy xususiyatlari va tafsilotlarini aks ettiradi. Tasviriy haykal ko'pincha realizm, anatomik aniqlik va hikoya hikoyasini ta'kidlaydi. Bundan farqli o'laroq, mavhum haykal to'g'ridan-to'g'ri tasvirlashdan chetga chiqib, shakl, makon va kontseptual g'oyalarni o'rganishga qaratilgan. Mavhum haykallar his-tuyg'ularni uyg'otishi, fikrni uyg'otishi yoki an'anaviy tasvirlash tushunchalariga qarshi chiqishi mumkin, tomoshabinlarni san'at asarini o'ziga xos usullarda talqin qilish va jalb qilishga taklif qiladi.

Zamonaviy tendentsiyalar va innovatsiyalar:

Zamonaviy haykaltaroshlik yangi texnologiyalarni, fanlararo yondashuvlarni va kontseptual asoslarni qamrab olgan holda rivojlanishda davom etmoqda. Ko'pgina zamonaviy haykaltaroshlar an'anaviy hunarmandchilik va zamonaviy texnikaning kesishishini o'rganib, turli xil badiiy fanlar o'rtasidagi chegaralarni yo'q qiladi. Haykaltaroshlar 3D modellashtirish dasturlari, CNC ishlov berish va 3D bosib chiqarish kabi raqamli vositalarni o'zlarining ijodiy jarayonlariga tobora ko'proq kiritib, shakl, masshtab va moddiylik imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Bundan tashqari, saytga xos instalyasiyalar, atrof-muhit haykallari va interfaol san'at asarlari tomoshabinlarni faol ishtirok etishga va haykaltaroshlikni noan'anaviy usullarda sinab ko'rishga taklif qilib, mashhurlikka erishdi.

Saqlash va saqlash:

Madaniy merosni asrab-avaylash va ularning uzoq umr ko'rishini ta'minlash uchun haykallarni saqlash va saqlash muhim ahamiyatga ega. Haykaltaroshlikni saqlash san'at asarlarini sinchkovlik bilan tekshirish, hujjatlashtirish va eskirishning oldini olish va ularning estetik va tarixiy yaxlitligini saqlab qolish uchun ishlov berishni o'z ichiga oladi. Tabiatni muhofaza qilish bo'yicha mutaxassislar shikastlangan haykallarni tozalash, barqarorlashtirish

va ta'mirlash, shuningdek, san'at asarlariga zarar etkazishi mumkin bo'lgan atrof-muhit omillarini yumshatish uchun profilaktika choralarini amalga oshirish kabi turli usullardan foydalanadilar. Bundan tashqari, raqamli tasvirlash va hujjatlashtirish texnikasidagi yutuqlar haykallarining batafsil yozuvlari va virtual tasvirlarini yaratishga yordam beradi, tadqiqot, ta'lim va restavratsiya ishlariga yordam beradi.

Haykaltaroshlik ta'limi va qadrlash:

Ta'lim va haykaltaroshlik bilan shug'ullanish badiiy qadrlash va tushunishni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Ta'lim muassasalari, muzeylar va san'at tashkilotlari odamlarga haykaltaroshlik dunyosini kashf qilish imkonini beruvchi dasturlar va ko'rgazmalarni taklif qiladi. Haykaltaroshlik ustaxonalari, sinflar va rezidenturalar intiluvchan rassomlarga an'anaviy texnikani o'rganish, materiallar bilan tajriba o'tkazish va badiiy ovozlarni rivojlantirish imkoniyatini beradi. Ko'rgazmalar va ommaviy san'at tashabbuslari haykaltaroshlikni kengroq auditoriya uchun ochiq qiladi, muloqotni, madaniy almashinuvni va haykaltaroshlik ifodalarining xilma-xilligini qadrlashni rag'batlantiradi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, haykaltaroshlik tasviriy san'atning ko'zga ko'ringan turi bo'lib, u o'zining uch o'lchovli mavjudligi, ekspressiv salohiyati va madaniy ahamiyati bilan tomoshabinlarni o'ziga jalb qiladi. Qadimgi tsivilizatsiyalardan zamonaviy san'at amaliyotlarigacha haykaltaroshlik yangi texnika, materiallar va texnologiyalarni o'z ichiga olgan holda rivojlandi. U g'oyalar, his-tuyg'ular va hikoyalarni bildiradi, fazoviy va taktil tajribalar orqali tomoshabinlarni jalb qiladi. Haykaltaroshlikning jamoat joylarida doimiy mavjudligi madaniy merosni saqlashga yordam beradi va jamoalarning estetik va madaniy tuzilishini boyitadi. Haykaltaroshlikning ko'p qirrali olamini o'rganish orqali biz uning tarixiy ildizlari, badiiy jarayonlari va inson tajribasiga chuqur ta'siri haqida tushunchaga ega bo'lamiz. Xulosa qilib aytganda, haykaltaroshlik tasviriy san'at turi sifatida madaniy, ramziy va estetik ahamiyatga ega. U keng ko'lamli materiallar, texnikalar, uslublar va kontseptual yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Haykal o'zining uch o'lchovli tabiati, taktil fazilatlarini va fazoviy mavjudligi orqali tomoshabinlarni jalb qiladi. Bu jamoalarning o'ziga xosligiga hissa qo'shadi, jamoat joylarini yaxshilaydi va madaniy merosni saqlaydi. Doimiy innovatsiyalar, izlanishlar va ta'lim orqali haykaltaroshlik badiiy ifodaning dinamik va jozibali shakli sifatida rivojlanishda davom etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ilyosjon, Mamatov. "THE PLACE OF THE PENCIL DRAWING DIRECTION OF FINE ARTS IN SCHOOLS." Open Access Repository 9.2 (2023): 26-27.
2. Маматов, И., and А. Абдуллаев. "INSON QOMATINING TURLI RAKURS VA HOLATLARDA MAVZULI QALAMCHIZGILARI (MEHNAT JARAYONI, SPORT MUSOBAQALARI VA SUYANIB TURGAN) CHIZISH ORQALI INSON TANA

A'ZOLARI NISBATLARINI CHIZIQLI KONSTRUKTIV O'RGANISH." Uzbek Scholar Journal 8 (2022): 78-84.

3. Mamatov, I. "The process of depicting a still life consisting of geometric shapes." Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences 12 (2022): 1-3.

4. Sarvinoz, S. O., and I. I. Mamatov. "ART CARPET WEAVING IS ONE OF THE FORCES THAT LIFT THE HUMAN MOOD." Экономика и социум 10 (77) (2020): 240-243.

5. Aliyeva, D. M., and M. A. Xasanova. "Zamonaviy pedagogik yondashuvlar vositasida xorijiy til o'qitish metodikasini takomillashtirish." Science Promotion 3.1 (2023): 115-119.

6. Mukhtarovna, Alieva Dilafuz. "MIXING UP THE TYPES OF CLASSROOM INTERACTION USED IN YOUR ESL CLASS." Conferencea (2023): 122-125.

7. Mukhtarovna, Alieva Dilafuz. "THE TEACHER'S PRIMARY ROLE IN CLASS." Open Access Repository 9.4 (2023): 214-217.

8. Mukhtarovna, Aliyeva Dilafuz. "CLASSROOM INTERACTION IN TEACHING ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.4 (2023): 172-174.

9. Aliyeva, Dilafuz, and Madina Xasanova. "UMUMJAHON O'QUV FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISH JARAYONIDA INGLIZ TILINI O'QITISH PEDAGOGIK MUOMMO SIFATIDA." Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования 2.7 (2023): 20-21.

10. Dilafuz, Aliyeva, and Madina Xasanova. "IMPROVING OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING METHODOLOGY BY MEANS OF MODERN PEDAGOGICAL APPROACHES." Conferencea (2023): 129-132.

11. Toshpulatovich, Yuldashev Odiljon. "ON THE MECHANISMS OF PREPARING FUTURE TEACHERS FOR INNOVATIVE ACTIVITY." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 824-827.

12. Toshpulatovich, Yuldashev Odiljon. "CONTINUITY OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AND EDUCATIONAL EFFECTIVENESS." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 821-823.

13. Ganievich, Dosmatov Togonboy. "REQUIREMENTS FOR THE CREATION OF NEW PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN EDUCATION OF YOUTH STUDENTS." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 814-817.

14. Ganievich, Dosmatov Togonboy, and Oktamova Irodakhon Dilshodovna. "COMBINED AGGREGATE FOR WORKING THE SOIL BEFORE PLANTING." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.12 (2023): 873-876.

15. Toshpulatovich, Yuldashov Barhayotjon. "TEACHER'S ROLE IN USING INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATIONAL PROCESSES." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 961-964.

16. Toshpulatovich, Yuldashov Barhayotjon. "INVERSE TRIGONAMETRIC FUNCTIONS AND RELATIONSHIPS BETWEEN THEM." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.11 (2023): 965-972.
17. Mukhamedovich, Sharaboyev Ulugbek, et al. "The Question of Raising Young People in The Spirit of Craftsmanship." *Journal of Advanced Zoology* 44 (2023).
18. Rafikovna, Isaqova Zuhra, Sotvoldiyev Elmurodjon Abdumannonovich, and Yuldashov Barxayotjon Toshpulatovich. "The Use of Interactive Methods in The Teaching of Construction and Design of Sewing Products." *Journal of Advanced Zoology* 44.5 (2023).
19. Toshpo'latovich, Yuldashov Barxayotjon. "PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES OF DISTANCE LEARNING." (2022).
20. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "CONTEMPORARY TRENDS AND INNOVATIONS IN SCULPTURE IN UZBEKISTAN: EXPLORING THE INTERSECTION OF TRADITION AND MODERNITY." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.11 (2023): 448-450.
21. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "THE NAVIRON PATH OF CRAFTS TODAY AND ITS ROLE IN YOUTH MATURATION." *American Journal of Pedagogical and Educational Research* 9 (2023): 13-15.
22. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "THE ROLE OF MODERN SCULPTURE IN UZBEKISTAN: A FUSION OF TRADITION AND CONTEMPORARY EXPRESSION." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.11 (2023): 808-810.
23. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "ISSUES OF AWAKENING THE INCENTIVE OF YOUNG PEOPLE TO CRAFTS." *E Conference Zone*. 2023.
24. Abdullaev, A. "ets.(2021). Covid-19 pandemic in central Asia: policy and environmental implications and responses for SMES support in Uzbekistan." *E3S Web of Conferences*. Vol. 258.